

Jog

történeti szemle

2004
4. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC

A TARTALOMBÓL

A németországi
boszorkányperek
jellemzői

A kegyes alapítványok

A házassági kötelék
felbontása

Magyar kiadatási jog
a dualizmus korában

A perbeli képviselet
szabályai

II. Ulászló
kiváltságlevele
a székelyek jogairól

A mediterráneum
tengerjoga

Benedikt Carpzov

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- Balogh Elemér: A németországi boszorkányperek jogtörténeti jellemzői 1
Horváth Attila: Az első magyar kereskedelmi társaságokról szóló törvény 7

ELŐADÁS

- Szuromi Szabolcs: A kegyes alapítványok jogállása Magyarországon a korábbi és a hatályos egyházjog, valamint az állami egyházjogi normák tükrében 16

MŰHELY

- Herger Csabáné: A házassági kötelék felbontásának történeti fejlődése és modelljei 20
Hornya Szabolcs: Magyar kiadatási jog a dualizmus korában 26
Képes György: Amerikai hatások a centralisták politikai és jogi gondolkodásában 30
Korsósné Delacasse Krisztina: A perbeli képviseletre vonatkozó szabályok a tradicionális jogban 35
Peres Zsuzsanna: A „toroi törvények” hitbizományra vonatkozó szabályai 41
Nemessányi Zoltán: A bizományi ügylet jogi természete a Kereskedelmi Törvényben 50

FORRÁS

- Béli Gábor: II. Ulászló a székelyek jogait és kötelezettségeit összefoglaló kiváltságlevele 55
Föglein Gizella: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés történetisége és joghistóriája 64
Kajtár István: A Mediterránium tengerjogának történetéhez 71

SZEMLE

- Egy lezáratlan vita – Bakonyi Péter 78
A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció – Barna Attila 79
Pécsi jogtörténészek Grazban – Herger Csabáné 80
Egy doktori védés margójára – Révész T. Mihály 83
Magyar Jogi Lexikon 250 ezerért... – Tóth Béla 85
54th Conference International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions – B – 86
35. Deutscher Rechtshistorikertag – M – 87
Kozári Mónika: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere – Csapó Csaba 88
Erdély közigazgatástörténete – Máthé Gábor 89
A rabtabellák tanúsága – Mezey Barna 92
Az amerikai jog a XX. században – Varga Norbert 93
Bácskai Vera: Városok Magyarországon az iparosodás előtt – Bakonyi Péter 94

HÍREK

- E számunk szerzői 96

Magyar Tudományos Akadémia Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogtörténeti Kutatócsoport

Jog

történeti szemle

Szerkesztő bizottság:

Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna

Dr. Izsák Lajos, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István

Szerkesztő: Dr. Tóth Béla

Szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1-3. II. em. 211. Tel./Fax: 266-4129

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke és a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Nyomda: GB Kft. 2000 Szentendre, Pátriárka u. 7.

sok rablétszám-növekedése jelentősebb (41,8%), mint az uradalmaké (20,9%), továbbá, hogy az emelkedés elsősorban Délkelet-Magyarországon jelentősebb (noha a híres-hírhedt Arad vármegyében alig 10% a mutató). A rabtabellák adataiból kiviláglik, hogy a tulajdon elleni bűncselekmények miatt befogott vagy elítélt személyek száma 53,8 -ről 50,0%-ra, a nemi bűncselekmények miatt őrizetbe vettek száma 14,6%-ról 13,2%-ra csökkent. Az egyes megyék közötti mutatók egyenetlenségekről tanúskodnak: Egyik megyében magasabb, másokban alacsonyabbak az adatok. (Míg a kutatott évtizedben Bács vármegyében 74,3%-os a lopásért vagy tulajdon elleni cselekményekért letartóztatottak száma, addig Tolnában 35,8%). A részeredmények újabb kérdéseket eredményeztek. Miért magasabb a kriminalitás egyes bűncselekményekben, a déli vármegyékben miért másak a büntettek mint az északi komitátus területén? Miért nő és csökken időnként hol a nyugati, hol a keleti országrészekben a visszaesés? És így tovább. Hajdú Lajos a rabtabellák alap-

ján bebizonyította, hogy csak kérdések és kételyek támadnak, egységes válasz aligha adható a miértekre.

A szerző nem hívta segítségül a büntetőjogi tudományosság ismertetését a kérdés megoldásához. Nyilván azért mellőzte a korabeli szakmai összegzéseket, mert a szabad praxist kötetlenül kísérte meg közvetíteni, és tartott a doktriner munkák károkozó hatásától. Így egy kissé felülemelkedhetett a kortárs nézőpontján, és huszadik századi következtetéseket is levonhatott a tényekből.

A Hajdú Lajos által megfestett kép a bírói praxist ábrázoló csillogó mozaikra emlékeztet, amelyen minden színnek, minden árnyalatnak helye van. A pillanatképek sorozatában erős kontúrokkal csupán néhány olyan evidencia rajzolható meg, mint példának okáért a lopás központi szerepe a bűnözésben. A munka értéke tehát nem is az általánosítani próbáló válaszok keresésében, hanem a törvénykezési gyakorlatnak a jogképzetlen olvasó számára is élvezetes életképi megközelítésében lelhető föl.

Mezey Barna

Astanfordi jogász professzor, Lawrence M. Friedman a modern amerikai jogtörténet átfogó bemutatására vállalkozott könyvében. A kronológiai sorrendnek megfelelően három nagy fejezetre osztotta fel művét. Az egyes tartalmi egységeken belül nagy részletességgel foglalkozik a régi és a politikai, társadalmi változások által létrehozott új jogágak bemutatásával, amelyeket a hozzá kapcsolódó lényegesebb precedensek szemléltetése követ.

A szerző az első fejezetben (15–151. p.) bemutatja a Legfelsőbb Bíróság munkáját, jelentőségét és elsődlegességét az alsóbb szintű bíróságokkal szemben, amelyet jogesetekkel támaszt alá. Ezek közül kiemeli a Lochner vagy New York (1905) ügyet, amelynek hátterében a pékségekre vonatkozó 1897-es New York-i szabályozás áll. A Legfelsőbb Bíróság után az egyes tagállamok bírósági rendszerének ismertetésére kerül sor. E fejezet második nagy alegysége a korabeli jogászai hivatás jellemzőit tárja az olvasó elé. A legnagyobb amerikai ügyvédi irodák kialakulásáról is beszél, amelyek közül elsőként a Sullivan & Cromwell-t említi. Ezt követően tér csak rá a jogi oktatás fejlődésére. A képzési helyek közül kiemeli a Harvard jogi facultását és bemutatja az oktatási rendszerét. Végezetül pedig az Amerikai Ügyvédi Kamara megalakulását és szervezetét ismerteti, amely kezdetben nem hivatali testületként, hanem inkább elitklubként funkcionált, amelynek csak a nagy szakmai megbecsülésnek örvendő jogászok lehetnek a tagjai. A következő nagy tartami egység az üzleti és a kereskedelmi életre vonatkozó jogszabályok legfontosabb rendelkezéseit vizsgálja. Külön alfejezetet szentel a csődjog, a társasági jog és az antitröszt szabályozásnak is. Ismerteti a pénz, a bank- és az adójog világát, amelyek közül a jövedelemadó elemzésével foglalkozik részletesebben. Mindezek után a jog egy újabb nagy területére, a munkajogra tér át kiemelve a sztrájkjoggal kapcsolatos szabályozásokat, amelyet a háború és béke jogának ismertetése követ.

Az amerikai jog a XX. században

Lawrence M., Friedman:

American Law in the 20th Century

New Haven, London, Yale University Press, 2002. 722 p.

Ezután a büntetőjog egyes nagy területeit boncolgatja. Részletesen foglalkozik a büntető eljárási joggal, amelyet már a nemzeti folklór részének tart. Kiemelkedő helyet kapott a kábítószerrel kapcsolatos szabályozás elemzése is. Ezt az alfejezetet azon teóriák bemutatásával zárja, amelyek a XX. század elején jelentek meg a „született bűnözőkkel” és a társadalom egyéb elenségeivel kapcsolatban. Ezen elméletek alapját a Cesare Lombroso által képviselt nézetek alkották. A monográfia következő nagy része a szabadságjogok rendszerét és érvényesülését mutatja be. A New Deal előtti időszak a szegregáció elterjedésének a korszaka volt, amelyek közül kiemeli a legfontosabb eseteket. Ugyan ebben a részben kapott helyett a bevándorlással kapcsolatos rendelkezések ismertetése is. Ekkor jelent meg az „olvasztótégely” (melting pot) elmélet, amely Israel Zangwill zsidó bevándorló nevéhez köthető (1908). Az 1917-es bevándorlási törvény pontosan rögzítette a migráció szabályait, amely természetesen negatívan érintette a magyar nemzetiségűeket is.

A második fejezetben (151–523. p.) a New Deal és az utána következő időszakból elsőként Roosevelttel reformintézkedéseivel foglalkozik, amelyet a II. világháború következményeinek analízisének követ. Természetesen a korabeli egészségügyi szabályok bemutatása mellett nem feledkezett meg a büntetőjog alakulásának ismertetéséről sem. Külön kitér a halálbüntetés, a fehér galléros (white-collar) és a politikai bűncselekmények érdekesítő tárgyalására is. A következő részben az

igazságszolgáltatási rendszer negatívumainak komplexitását vizsgálja, amelynek okát annak elavultságában véli felfedezni. A korszak jelentős problémáját, a diszkrimináció megvalósulásának egyes eseteit is bemutatja. Hangsúlyt fektet a magánjog egyes területein belül végbement változások politikai és társadalmi következményeinek ismertetésére is. E fejezetben is helyet kapott a jogi kultúra és a jogtudó értelmiség társadalomban betöltött szerepkörének a vizsgálata. Friedman külön is kiemeli a jogfilozófia felemelkedését az amerikai jogtudományban. Olyan jelentős neveket említ, mint Ronald Dworkin, Roscoe Pound, Jerome Frank, Thurman Arnold és Karl Llewellyn. Ebben a fejezetben kerül elsőként bemutatásra a korabeli jogi szakfolyóiratok (pl.: Harvard Law Review, Illinois Law Review, Columbia Law Review, stb.) jelentősége, amelyet az amerikai jogtörténet fejlődéstörténetével zár. E tudományterület művelői közül első helyen J. Willard Hurst

(1910–1997) máig egyedülálló kutatási eredményeit és iskolateremtő munkásságát hangoztatja.

Végezetül az utolsó, és egyben a legrövidebb fejezetben (523–609. p.) a közelmúlt jogi jelenségeit vizsgálja, többek között a légi közlekedésre, a gépjárművekre, a televíziózásra, az internetre és a nemzetközi kereskedelemre vonatkozó szabályokat.

A monográfiában a jogszabályi módosulások bemutatásán keresztül az amerikai társadalomban és a politikában lezajlott változásokról is képet kaphat az olvasó. Hasznos iránymutatásul szolgál mindazok számára, akik az amerikai jog fejlődését és változásait szeretnék vizsgálni. A szerző az egyes jogágak alapos bemutatásával és a hozzá kapcsolódó jogesetek elemzésével olyan információgazdag könyvet írt, amely a szakemberek és az egyetemi hallgatók számára egyaránt nélkülözhetetlen e tudományterület vizsgálatához.

Varga Norbert

A magyar városfejlődés tendenciáiról

Bácskai Vera:

Városok Magyarországon az iparosodás előtt

Bp., Osiris Kiadó, 2002. ISBN 963-389-209-0

Bácskai Vera könyvét 2002-ben jelentette meg az Osiris kiadó. Nagyívű, világos és jól tagolt műve egy több évtizedes kutatói pályát foglal össze. A könyv a középkori várostörténetet együtt tárgyalja a magyar várostörténet-írás dilemmáival és áttekinti a kutatás állását.

Különösen érdekes a jogtörténelmi kereteket meghaladó városdefiníció. A jogtörténészek valóban a jogi értelemben vett városokat tudják elsősorban vizsgálni (kiváltságlevelek, városi törvénykönyvek, céhstatutumok). A város statisztikai fogalma nem ad elég részletes képet a témáról (adott népességszám felett automatikusan városnak tekinti a települést). A funkcionális város definíciót a földrajztudomány (azon belül a településtudomány) dolgozta ki és ez hasznosítható a történelmi város lényegének meghatározásához. E városfogalom leglényegesebb eleme a központiség. A város a területi munkamegosztás jellegzetes településformája, gazdasági-politikai központja. Olyan funkciókat hordoz, amelyek csak itt alakulhatnak ki, és hatnak a város vonzáskörzetében.

Igaz megállapítás, hogy minden generáció felépíti a maga történelemszemléletét. Bácskai Vera könyvének az a legfőbb érdeme, hogy újabb kutatási eredmények ismertetése mellett, felvázol egy új megközelítést, a magyar városfejlődés tendenciáiról.

A szabad királyi városok számának gyarapodása a 14. sz. elején megállt és lakosság számuk sem növekedett nyugat-európai ütemben. Fölfogható e folyamat úgy is, hogy Magyarország a korábbiaknál is je-

lentősebb mértékben vált a mezőgazdasági termékek szállítójává. A megnövekedett árumennyiség megvásárlásához, összegyűjtéséhez, és piacra juttatásához szükség volt bizonyos helyekre, ahol a népesség, az anyagi erő koncentrált és a külkereskedelemre, valamint az itt megforduló népesség igényeinek (ipari, kereskedelmi kulturális) kielégítésére specializálódott. Ez a megközelítés nem alkalmazza a város jogi fogalmát. A szabad királyi város rangjára ebből a város csoportból egyedül Debrecen emelkedett ki 1693-ban. A mezőváros igazából nehezen meghatározható kritériumokkal választható el a falvaktól jogi értelemben (talán az egyik megkülönböztető kritérium, hogy egy összegben adózik).

A könyv vizsgálatokkal és elemzésekkel próbálja meghatározni, hogy hány város volt, mekkora vonzáskörzettel és milyen funkciókkal a 16–17. sz.-ban, a 18. sz.-i és reformkori Magyarországon. Képet kapunk a mai településszerkezet alapjául szolgáló városrendszer kialakulásáról, mozaikszerűen betekinthetünk a városok belső strukturálódásába. Hogyan alakul át, ill. van-e kontinuitás a középkori polgár, a koraújkori vállalkozó polgár és a 19. sz.-i klasszikus értelemben vett polgár között. Érdekesek lehetnek a mi szempontunkból azok a rétegek, amelyek majd a 19. sz.-ban játszanak jelentősebb szerepet. A reformkorról van a legtöbb ismeretünk, és ez a korszak kiemelt abból a szempontból is, hogy a 19. sz. második felében kibontakozó klasszikus kapitalista fejlődés közvetlen előzményeül szolgál. Pest a nyugati mércevel mérve is nagy várossá válik a 19. sz. közepére. A szerző utal rá, hogy a dualizmusban megjelen a lehetősége annak, hogy Budapestnek valódi vidéki „ellensúlyai” jöjjenek létre. Ezt vágta át brutálisan és talán örökre Trianon.

Több évszázados fejlődés csomópontjait és tendenciáit tekinthetjük át Bácskai Vera könyvében.

Bakonyi Péter